

Padovani, A. *Dall'alba al crepuscolo del commento. Giovanni da Imola (1375 ca. – 1436) e la giurisprudenza del suo tempo* (Studien zur europäischen Rechtsgeschichte. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für europäische Rechtsgeschichte. Band 303). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2017. ISSN 1610-6040, ISBN 978-3-465-04308-9. 312 s.

Významný italský právní historik Andrea Padovani, specializující se na středověk, profesor slavné boloňské univerzity, rozšířil řadu svých publikací o monografii, věnovanou právníkovi školy komentátorů z přelomu 14. a 15. století, Janu z Imoly. Stejnému středověkému právníkovi věnoval Padovani ostatně již v roce 2013 životopisné slovníkové heslo do dvoudílného *Dizionario biografico dei giuristi italiani (XII–XX secolo)*, Bologna: Il Mulino, 2013. ISBN 978-88-15-24124-5, 1. díl, s. 1015–1018.

Jak Padovani píše v úvodu své monografie, jejím vydáním splnil vědecký úkol, který si dal před více než čtyřiceti lety, na počátku své vědecké kariéry. Nejprve v první kapitole (s. 1–16) stručně obecně představuje pro méně znalého čtenáře období školy glosátorů, a od počátku 14. století na ně navazující školu právních komentátorů, k jejichž významným představitelům se počítá také Jan z Imoly. Byla to doba, kdy na místo glos nastupují rozsáhlé komentáře (*lecturae*), *quaestiones*, *summae* a na právní praxi směřující k řešení konkrétních případů zaměřená *consilia*. Do tohoto světa již rozvinutého a pro potřeby středověku plně recipovaného římského práva se narodil Jan z Imoly, o kterém se však někteří autoři, uvádění Padovanim, zřejmě mylně domnívali, že se narodil přímo v Boloni, zatímco jiní jsou přesvědčeni, že pochází z Imoly. Město Imola však od Boloně je vzdálená necelých padesát kilometrů, což ani na středověké poměry a tehdejší způsob cestování nebyla vzdálenost až tak velká. Životní cestu Jana z Imoly, jména jeho učitelů, vztah k rodné Imole i jeho rodinné vazby shrnuje Padovani v druhé kapitole své monografie (str. 17–49). Studia práva v Boloni završil Jan z Imoly v roce 1397 doktorátem z civilního práva a následně v roce 1402 doktorátem z práva kanonického. Místa jeho akademického působení se pak stává postupně Ferrara, Siena, Padova a Boloň. V poslední části svého života od roku 1432 Jan z Imoly přednášel v Boloni papežské dekretály a *Digestum Novum*. Zemřel zde 18. února roku 1436 a byl pohřben na místě posledního odpočinku mnoha dalších slavných boloňských právníků, v kostele svatého Dominika. Pohřben byl ovšem navzdory své proslulosti původně dosti skromně, což bylo zřejmě důsledkem majetkových sporů mezi jeho dědici, o nichž se Padovani rovněž zmiňuje. Jeden z potomků Jana z Imoly, syn Michele (+1467), šel ve stopách svého otce, stal se také doktorem obojího práva a přednášel v Boloni papežské dekretály.

Třetí kapitola monografie (str. 51–119) je věnována vlastnímu přehledu právního díla Jana z Imoly, doposud pouze zčásti publikovanému tiskem a částečně dochovanému stále jen v rukopisech. Jeho dílo zahrnuje obsáhlé komentáře (*lecturae*) jak k právu civilnímu (komentáře k *Infortiatum* a k *Digestum Novum*), tak i k právu kanonickému (*Clementinae*,

In Primum Decretalium, In Secundum Decretalium, In Tertium Decretalium, In Quintum Decretalium). Početná jsou také dochovaná *consilia* Jana z Imoly, ve kterých slavný právník na žádost stran nebo na výzvu soudce předkládá svůj právní názor na konkrétní spor, projednávaný před soudem. Z těchto *consilii* bylo 148 v letech 1495–1581 vydáno tiskem. Jedná se však určitě pouze o malou část celkově vytvořených *consilii*, protože právní aktivita Jana z Imoly jakožto renomovaného odborníka na obojí právo musela být v této oblasti mnohem rozsáhlejší. Některá jeho *consilia* byla zařazena do sbírek jiných právníků, zatímco další jsou doposud rozptýlena ve středověkých rukopisech. Padovani některá z nich našel v rukopisech knihoven v Luce, v Pise, v Boloni, ve Florencii, v Miláně, v Ravenně, v Sieně a v Benátkách. To, že v počtu zachovaných *consilii* se Jan z Imoly zdaleka nemůže srovnávat se svými současníky Baldem de Ubaldis a Pavlem da Castro, mohlo být podle Padovaniho zaviněno požárem domu Jana z Imoly, ke kterému došlo 19. října 1422. Při tomto požáru zřejmě i jeho vlastní exempláře *libri consiliorum* shořely, a nemohly být proto dále šířeny a prepisovány. Zvláštní pozornost věnuje Padovani *consiliu*, napsanému Janem z Imoly v době papežského schismatu v době mezi červencem a říjnem 1408 na obhajobu pozic papeže Řehoře XII., který se kvůli odstranění papežského schizmatu nevzdal svého úřadu, jak původně přislíbil. V tomto *consiliu* se Jan z Imoly odchýlil od převládajícího právního názoru většiny, podle kterého se Řehoř XII. takto stal heretikem, a obhajoval zde názor, že pro svůj postoj setrvání v papežském úřadu nemůže být papež sesazen jako heretik. Stejně tématice právních traktátů, vztahujících se k papežskému schismatu, se ostatně Padovani podrobněji věnoval již dříve ve svém samostatném článku z roku 2013 s názvem *Consilia e Tractatus di giuristi italiani negli anni del grande scisma (1405–1409)*, kde se o zmíněném *consiliu* Jana z Imoly rovněž píše. V souvislosti se schizmatem je však zajímavé, že Jan z Imoly, byť byl v následujícím období již slavným právníkem, a to nejenom v oblasti civilního, ale i kanonického práva, se již osobně nezúčastnil, ani žádným svým dalším dochovaným spisem nezasáhl do koncilního dění v Pise, Kostnici či Bazileji. Na konci třetí kapitoly je zmíněno rovněž několik v současné době nedohledatelných či autorsky sporných spisů Jana z Imoly.

Čtvrtá kapitola monografie (str. 121–173) se zaměřuje na intelektuální rozměr, čímž je míněna nejenom důkladná znalost pramenů, se kterými Jan z Imoly pracoval, a které jsou v této kapitole uváděny, ale i jakési zárodky textové kritiky, se kterou se u něj můžeme setkat. Zabýval se kupříkladu i problémem původu a významu Graciánových *paleae a dicta*. Nakolik se týká autorit, ze kterých Jan z Imoly vycházel, často se odvolává především na starší autory, jak bylo v té době ostatně zavedeným zvykem. Z jeho současníků mu byl bezesporu nejbližší Pavel de Castro, se kterým ho pojilo přátelství a vzájemná úcta a některá *consilia* vydávali dokonce společně, třebaže v určitých právních otázkách se také rozcházel. Velice často je Janem citován nejslavnější představitel školy komentátorů Bartolus ze Saxoferrata, ani on však pro Jana nepředstavoval neomylnou autoritu, od jejíž nauky by nebylo možné se odchýlit. Díky Janovi se rovněž dozvídáme zajímavou informaci o tom, že Bartolus napsal dnes nedochované *consilium* o bekyních a spirituálních františkánech (*fraticelli*). Jan z Imoly byl také bibliofilem a vlastníkem rozsáhlé knihovny. Prameny uvádějí na tu dobu až neuvěřitelný počet šesti set svazků, které byly zničeny při požáru jeho domu v roce 1422. Jan později ve svých přednáškách zmiňoval konkrétní rukopisy některých děl, o které při tomto požáru přišel. Zvláštními tématy, jimiž se Jan z Imoly, podobně jako ostatní právníci komentátoři jeho doby, s oblibou zabýval, a kde se ze sou-

hlasných názorů převládající většiny slavných právníků postupně vytvářela závazná *opinio communis*, byly především dědická substitute, dále po celý středověk aktuální a hojně diskutovaná problematika lichvy či vztah císaře k dalším feudálním vládcům a k papeži. Ze zachovaných spisů, vzniklých v rámci univerzitních přednášek (*lecturae*) si lze udělat přibližnou představu o tom, jak výuka jednotlivých profesorů probíhala. Padovani popisuje metodu výuky uplatňovanou v Perugii, dále od ní poněkud odlišnou metodu boloňských profesorů, a s touto metodou konfrontuje ještě o něco modernější výukové postupy, které aplikoval samotný Jan z Imoly. Jan z Imoly se ve svých spisech neuzavíral ani mínění neprávních autorit. Cituje Cypriána, Pythágora, svatého Augustina, Pseudo-Dionýsia, Danta, Aristotela, svatého Bernarda, Tomáše Akvinského i Ovidia. Jak Padovani připomíná, Jana z Imoly zmiňuje v jednom ze svých spisů rovněž slavný humanista Aeneas Sylvio Piccolomini, pozdější papež Pius II., byť v mírně kritickém duchu. Poznamenává o něm, že ve své době byl sice slavným právníkem, ale byl poněkud vzdálen realitě. Převládající mínění právníků bezprostředně následujících generací však Jana z Imoly vždy řadilo mezi nejvýznamnější právníky školy komentátorů.

Závěrečná pátá kapitola monografie (s. 175–213) opouští samotnou osobu Jana z Imoly a zaměřuje se na jeho rodiště, italské město Imolu a na právní kulturu, projevující se v tomto městě ve středověku. Třebaže se nejednalo ani na tehdejší poměry o město nikterak velké (v roce 1336 mělo 11000 obyvatel a v roce 1371 v důsledku morové epidemie klesl počet obyvatel na 5350), právní kultura zde byla na nezvykle vysoké úrovni. Byl to možná jeden z důsledků šťastné geografické pozice, protože město je položené uprostřed spojnice dvou významných kulturních center, jakými byla Boloň a Ravenna. Notáři, soudci, vzdělaní právníci a teologové, zmiňovaní v této kapitole, se buď narodili přímo v Imole, nebo zde alespoň zanechali stopy svého působení. Druhou část kapitoly tvoří seznam 152 právníků pocházejících z Imoly z období 14.–16. století s připojenými stručnými poznámkami o jejich životě a díle. I zde je přitom nutné mít na paměti, že zachované historické prameny nám nemohou poskytnout kompletní informaci, vzhledem k velkým ztrátám pramenů, k nimž v průběhu věků následně došlo. Padovani v této souvislosti mimo jiné připomíná ničivý požár, založený v roce 1501 vojskem Césara Borgia, kterým byl zničen biskupský archiv a spolu s ním i velké množství notářských dokumentů, které by pro prohloubení znalostí o lokálním právním životě v Imole byly velice důležité. Není jistě náhodou, že v průběhu 15. století se na biskupském stolci v Imole vystřídal několik Padovanim uváděných kvalitních právníků, kteří museli nutně přispět k dalšímu zvýšení právní úrovně ve městě, v němž zastávali nejvyšší duchovní úřad.

V příloze Padovaniho monografie (s. 215–235) je připojena jako konkrétní ukázka z tvorby Jana z Imoly kritická edice několika jeho stručných spisů: úvod do první knihy Dekretálů, promluva před volbou rektora, traktát o významu slov a promluva pronesená před přísahou boloňského podesty na univerzitní statuta.

Připojený bohatý seznam literatury (s. 237–276) může sloužit nejenom k dalšímu prohloubení témat, vztahujících se přímo k Janovi z Imoly, ale i jako cenná pomůcka pro každého, kdo by se chtěl ponořit do studia doby právních komentátorů obecně. Monografie je zakončena několika dalšími rejstříky: seznamem právních pramenů, které byly komentovány Janem z Imoly (s. 277–281), dále seznamem rukopisů doposud tiskem nevydaných *consilii* Jana z Imoly (s. 282–283), rejstříkem osob a míst (s. 284–305) a rejstříkem rukopisů, na které se Padovani v monografii odvolává (306–311). Největší počet rukopisů

se nachází ve vatikánské knihovně. Převážná část rukopisů je pochopitelně uložena v italských knihovnách a archivech, zastoupeno je však se svými rukopisy rovněž Německo, Rakousko a několik dalších zemí. Z České republiky se v seznamu nachází pouze odkaz na jeden rukopis Knihovny Národního muzea.

Monografie profesora Padovaniho se svým podrobným zpracováním života a díla významného pozdně středověkého právníka je cenným příspěvkem k rozšíření nové literatury pojednávající o středověkých právních dějinách. Již sama skutečnost, že renomované německé nakladatelství vydalo tuto monografii v autorově jazyku, jímž je italština, což jinak činí pouze výjimečně, je nejlepším svědectvím o kvalitě recenzované knihy. Možná je jen škoda, že nebylo připojeno několik obrazových příloh s ukázkami dochovaných rukopisů, které by tento po vědecké stránce dokonalý text oživily.

Miroslav Černý

doi: 10.14712/2464689X.2018.32